

VOX NEERLANDICA¹

Huib Ramaer

Er ligt een cd op mijn bureau. Voorop prijkt een plaatje dat lijkt te zijn geïnspireerd door de oude Hollandse meesters. Een stad in het platte groen, met een boerderij op de voorgrond. De horizon is bewust laag gehouden. Een oude schilderstruc om de beroemde Hollandse lucht vrij spel te geven. De zon schijnt op het malse gras en hoog in het zwerk zeilt gedwee een kudde schaapjeswolken. Die wolken zijn geschilderd in de vorm van lippen. Kussend drijven ze je tegemoet. Het lijkt wel een *flower power*-achtige platenhoes uit de jaren zeventig.

In vogelvlucht brengt het Nederlands Kamerkoor oud-Nederlandse koorwerken ten gehore van de Middeleeuwen tot en met de Renaissance. Je stopt de schijf in je cd-speler en op afroep zingen de zangers plechtstatige klanken op kerklath. Spatzuiver zingt het koor zich een weg door de muziekgeschiedenis van de Lage Landen. Gids is de Bourgondische Vlaming Paul van Nevel. De koordirigent Van Nevel heeft zich gespecialiseerd in de polyfone muziek van de Middeleeuwen en de Renaissance, die hij bestudeert vanuit de originele bronnen. Maar hij houdt ook van een goed glas wijn en laat zich graag portretteren met een dikke sigaar en elegante hoed. Een garantie dat zijn uitvoeringen behalve verantwoord, ook meeslepend en muzikaal zijn.

In het kader van het zogeheten *Vox Neerlandica*-project dirigeert Van Nevel op deze cd koorwerken van Johannes Ciconia, die werd geboren rond 1335, tot Jan Pieterszoon Sweelinck die stierf in 1621. De titel *Vox Neerlandica* is ontleend aan een gelijknamige bundel bladmuziek die verscheen in 1995². In de inleiding bij die uitgave zegt musicoloog Paul van Reijen: "De redactie van *Vox Neerlandica* heeft ernaar gestreefd in de bundel een goede weerspiegeling te bieden van het componeren voor gemengd koor a cappella in de Nederlanden". Met zorg werd een selectie gemaakt uit de gigantische hoeveelheid beschikbare muziek uit die periode, zodat artistieke kwaliteit en afwisseling samengaan met technische haalbaarheid. Voor amateurkoren een nieuwe mijlpaal in de ontsluiting van oude muziek, zeker in combinatie met de cd waarop het professionele

1 Bij het label NM Classics zijn twee cd's verschenen met deze titel: *Vox Neerlandica I* (NM 92064) met *a capella* koormuziek uit de 14e tot en met de 17e eeuw en *Vox Neerlandica II* (NM 92065) met koormuziek uit de 19e en de 20e eeuw.

2 Bij uitgeverij Harmonia en de uitgeverij van de Koninklijke Christelijke Zangersbond.

Daniël de Lange, neg.nr: 560-2-1988. Collectie Haags Gemeentemuseum.

Nederlands Kamerkoor het goede voorbeeld geeft. Zelfs dan geldt dat je er met de noten alleen niet komt. Voor een goede interpretatie is het onontbeerlijk je te verdiepen in de tijdgeest waarin deze muziek ontstond.

Een korte tijd- en plaatsbepaling

In de bundel *Vox Neerlandica* zijn werken opgenomen van componisten die zijn geboren in het huidige Brabant, Vlaanderen, Wallonië of Noord-Frankrijk. Zij stierven ver van hun vaderland, in Italië. Johannes Ciconia (circa 1335-1411) is begraven in Padua, Jacob Obrecht (1450-1505) in Ferrara, Adriaen Willaert (1490-1562) vond de dood in Venetië en Cipriano de Rore (1516-1565) in Parma. Componisten uit de Lage Landen waren destijds in Italië even gewild als Nederlandse voetballers nu. Ze werden om hun muzikale merites aangenomen bij verschillende Italiaanse vorstenhoven. De hertog van Ferrara spande de kroon. Deze Hercules I had in de eerste jaren van de zestiende eeuw zowel Johannes Ghiselin (1455-1511), als Josquin des Prés (1445-1521) en Jacob Obrecht in dienst. De vergelijking met AC Milan en de voetballers Gullit, Van Basten en Rijkaard dringt zich op. Maar ook deze bloeiperiode eindigde in blessuretijd. In 1505 werd Ferrara geteisterd door de pest. Des Prés en Ghiselin konden zich tijdig uit de voeten maken, maar Obrecht was al een bejaard man. Hij stierf de Zwarte Dood in Ferrara, zo'n vijfenzeventig jaar oud, ver van zijn geboorteplaats Bergen op Zoom.

Jan Pieterszoon Sweelinck (1562-1621) leefde in de Nederlandse bloeiperiode die haar hoogtepunt beleefde gedurende de Gouden Eeuw. Hij is nooit in Italië geweest en kon zonder de hulp van buitenlandse vorstenhoven een internationale naam opbouwen vanuit Amsterdam. De opmars van het protestantisme heeft in de muziek van Sweelinck zijn beslag gekregen in zijn toonzettingen van de Franse psalmvertalingen van Théodore de Bèze (1519-1605). Een hoogtepunt in de Nederlandse muziekgeschiedenis.

Nooit meer zou er zo'n sterke muzikale invloed uitgaan van Nederlandse componisten als in de late Middeleeuwen en de Renaissance. Toch zouden hun namen lange tijd een sluimerend bestaan leiden in het nationale bewustzijn.

Oude muziek in de negentiende eeuw

Toen in 1815 een soort van NAVO *avant la lettre* de troepen van Napoleon in de pan hakte bij Waterloo, lag zelfs de geniale muziek van de in 1750 overleden Johann Sebastian Bach grotendeels te verslonzen. Mendelssohn onttrok diens *Matthäus Passion* aan de vergetelheid en wist een uitvoeringstraditie in gang te zetten die rond Pasen nog steeds menig muzikliefhebber houten billen bezorgt en kinderen doet gapen van verveling.

Langzaam begon het echter te dagen dat er ook vóór Bach al een tijdperk van grote bloei was geweest. De muziekwetenschap kwam op en

toverde steeds meer oude muziek boven tafel. In het buitenland werden heruitgaven uitgebracht als de verzameling *Musica Divina* met muziek van grote Italianen van Dr. Karl Proske, *Les Maîtres musiciens de la renaissance française* van Henry Expert en de *Collectio Operum Batavorum* van Franz Commer. Onder de titel *Palléographie musicale* verrichtten de geleerde Benedictijners van Solesmes een systematische bronnenstudie. Tot grote tevredenheid van de kerkelijke autoriteiten ontdekten zij de authentieke notentekst van het middeleeuwse gregoriaans, dat eeuwenlang door mondelinge overlevering in stand was gehouden.

Nederlandse pioniers van de oude muziek³

In 1868 legde Jan Pieter Heije (1809-1876) de basis voor de ontwikkeling van de Nederlandse muziekwetenschap met de oprichting van de *Vereeniging voor Nederlandse Muziekgeschiedenis*. Deze Nederlandse arts en dichter is bekend als tekstschrijver van liedjes als *Zie de maan schijnt door de bomen* en *Heb je wel gehoord van de zilveren vloot* dat nog lang te horen is geweest op de Nederlandse voetbalvelden. In 1876 overleed J.P. Heije en met het wegvalen van haar drijvende kracht kwam de vereniging in een crisis terecht. Zonder Heije bleek het verenigingsbestuur verworden tot een slap zootje dat bij de minste of geringste tegenslag over opheffing begon te praten. Even hing Heijes levenswerk aan een zijden draadje.

Behalve de bestuursleden mocht ook de secretaris van de *Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst*⁴ de vergaderingen van de Vereeniging bijwonen. Een logisch gevolg van het feit dat J.P. Heije als algemeen secretaris jarenlang een sleutelfiguur binnen *Toonkunst* was geweest. In 1871 volgde de musicus en componist Daniël de Lange (1841-1918) de interim secretaris Loman op en het was De Lange die de vereniging uit de impasse haalde door het bestuur te wijzen op haar verantwoordelijkheid ten opzichte van de Nederlandse muziekgeschiedenis. Hij was van mening dat de vereniging haar bibliotheek moest uitbouwen en zich moest werpen op het verzamelen van 'bouwstoffen voor de toekomstige Nederlandsche muziekgeschiedschrijving'.⁵ Bovendien pleitte De Lange ervoor belangstelling te wekken voor dat werk door uitvoeringen van oude Nederlandsche muziek. Hij voegde de daad bij het woord.

3 E. Reeser ed., *De Vereeniging voor Nederlandsche Muziekgeschiedenis, 1868-1943. Gedenkboek* (Amsterdam 1943) 22.

4 Opgericht op 19 april 1829 door A.C.G. Vermeulen te Amsterdam. Doelstelling: 'meer algemeen en grondig onderwijs in de muziek, en wel bijzonder in de zang, vermits alle beschaving in de muziek van de zang uitgaat'.

5 Reeser ed., *De Vereeniging voor Nederlandsche Muziekgeschiedenis*, 22-23.

Schoorvoetend schuifelend richting Middeleeuwen

Op 15 april 1878 vond in Amsterdam voor het eerst een dergelijk concert plaats. De Lange dirigeerde het Remonstrantsch Zangkoor in oude muziek en speelde met succes enige eigentijdse pianostukken, die hij waarschijnlijk uit voorzorg aan het programma had toegevoegd. Het muziektijdschrift *Caecilia* deed verslag: 'De Vereeniging voor Nederlandsche Muziekgeschiedenis gaf een uitvoering van werken van Sweelinck, Schuyt, Valerius en anderen. De uitvoering van deze eigenaardig schoone werken voldeed zeer, en zou nog meer voldaan hebben, indien de uitvoering beter ware geweest, en prof. Pierson een minder lange inleidende toespraak hadde gehouden'.⁶ Op de eerstvolgende algemene vergadering van de *Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst* sprak De Lange als algemeen secretaris van de maatschappij⁷ de hoop uit dat de vereniging door meer van dit soort concerten te organiseren zou uitgroeien tot 'een levend gedenkteeken ter eere onzer groote voorvaderen'.⁸ Deze vaderlandsliefde past geheel in het straatje van het nationalisme in de negentiende eeuw. Na de val van Napoleon begonnen de Europese landen pronkend als haantjes hun gebied af te bakenen en indien nodig zelfstandigheid te bedingen. Dit starre vasthouden aan de geboortegrond heeft ook de vereniging dwars gezeten. Jarenlang beschouwde de vereniging de Noordelijke Nederlanden als haar werkterrein, maar in de twintigste eeuw werd die visie noodgedwongen verlaten. Vrijwel alle grote componisten van de Nederlandse School zijn immers ten Zuiden van Brabant geboren.

In mei 1879 viel in *Het Nieuws van den Dag* te lezen dat de *Vereeniging voor Noord-Nederland's Muziekgeschiedenis* met haar concerten wilde aantonen 'welke kostelijke schatten de oude en ook onze eigen nationale muziek wel oplevert, indien men zich maar de moeite geeft ze op te zoeken'.⁹ Uit deze recensie van het tweede concert blijkt dat De Lange's succes groeiende was: 'Welnu de Vereeniging heeft de voldoening gehad, dat een talrijk publiek het door haar gevondene aanhoorde en tot de laatste noot met belangstelling en steeds klimmende waardering volgde'. Ditmaal is men gunstiger gestemd over de uitvoeringskwaliteit: 'het koor (...) was in hooge mate verdienstelijk. Met vol vertrouwen volgde het zijn leider op de vaak lastige paden dezer oude muziek, en het kreeg daardoor eene zekerheid en rustigheid, die zeer te waardenen was'.¹⁰ De Lange bracht op zijn concerten de vondsten tot klinken die door de Duitse musicoloog Robert Eitner (1832-1905) aan de vereniging waren opgestuurd. Dat waren meestal afschriften van de oorspronkelijke manuscripten.

6 Ibidem, 23.

7 De Lange was algemeen secretaris van 1878 tot 1908.

8 Reeser, ed., *De Vereeniging voor Nederlandsche Muziekgeschiedenis*, 23.

9 Ibidem, 23.

10 Ibidem, 24.

Microfilm en fotokopie bestonden nog niet, dus Eitner moest het notenschrift met de hand overschrijven...

Toenemende activiteiten op a capella koorgebied¹¹

Na de eerste schuchtere pogingen van de concerten met het Remonstrantsch Zangkoor van Amsterdam koos Daniël de Lange eieren voor zijn geld. Om de vondsten van de vereniging optimaal tot klinken te kunnen brengen stelde hij in 1881 en 1885 kleine ensembles samen met zangers en zangeressen van het hoogste niveau. Daarmee maakte De Lange concertreizen door Nederland en in 1885 volgde het eerste optreden over de grens tijdens de *Internationale Uitvindingen Tentoonstelling* in Londen. Met slechts acht zangers werden met groot succes composities van Guillaume Dufay (circa 1400-1474), Johannes Ockeghem (1420-1495), Josquin des Prés en Jan Pieterszoon Sweelinck uitgevoerd. De Engelse auteur Bernard Shaw schreef dat het a capella koor van De Lange, 'was worth ten Händel Festival choirs placed one on top of the other'. Met de mening dat de Nederlandse polyfonisten betere muziek hadden gecomponeerd dan de soms wat goedkope George Frideric Händel, was Shaw zijn tijd ver vooruit.

Daniël de Lange was inmiddels niet meer de enige die uitvoeringen van a capella koormuziek uit de wassende bibliotheek van de vereniging verzorgde. Jonkheer van Riemsdijk die verantwoordelijk was voor de uitgaven van de vereniging wilde ook wel eens horen wat hij uitgaf en had daartoe in Utrecht een vast koor gevormd. In Amsterdam was Anton Averkamp actief met een koor dat uit twintig vocalisten bestond die hij merendeels recruteerde uit zijn leerlingen. Averkamp was leraar solo- en koorzang aan de Amsterdamse muziekschool.

In 1892 liet Daniël de Lange zijn collega's ver achter zich. Hij formeerde een derde ensemble met achttien vocalisten waaronder bekende solisten als de sopraan Aaltje Reddingius en de bariton Johan Messchaert. Tijdens een aantal concerten in Nederland zette hij de puntjes op de i. Daarna voelde De Lange zich er klaar voor met deze groep het buitenland op zijn kop te zetten. Er volgde een tournee langs Wenen, Berlijn, Leipzig, Frankfurt am Main, Dresden, Koningsbergen, Maagdenburg, Parijs, Brussel, Luik en Londen. Een triomftocht voor de oude Nederlandse muziek.

Vooraf in Wenen werd een sensationeel succes geboekt. Het koor van De Lange gaf er concerten op 27 en 29 juni en op 1 juli 1892 in het kader van een grote internationale muziektentoonstelling¹². Op het programma stonden 'Meisterwerke der niederländischen Schule aus dem XV. - XVII. Jahrhundert'.

11 In de citaten is de spelling vaak 'a cappella', de huidige voorkeurspelling is echter 'a capella'.

12 Het woord 'tentoonstelling' stond vroeger voor het huidige 'festival'.

En de *Deutsche Zeitung* was vol lof over 'der Amsterdammer a capella Sänger und ihres ausgezeichneten Führers De Lange'.¹³ De criticus vond dat De Lange's koor een heel nieuw licht liet schijnen op het om zijn 'raffinirten Überkünstlichkeit' eerder beruchte dan beroemde contrapunt van de oude Nederlandse School (1400-1560). Het is opmerkelijk hoe de Duitsers in die tijd componisten als Dufay, Ockeghem, Obrecht en Josquin des Prés nog beschouwden als 'scharfsinnige musikalische Rechenmeister, unerschöpfliche Combinatoren, dabei aber trockenste Verstandesmenschen'. Maar in de vertolking van De Lange's koor openbaarden deze componisten zich aan de Duitse criticus als 'Priester des Wohllautes, rein menschlicher Empfindung, zum teil selbst Poeten'.¹⁴ In zijn recensie twijfelt hij nog of de verrassend muzikale werking van hun composities niet hoofdzakelijk te danken was aan de stralende stemmen van dit topensemble. Maar uiteindelijk geeft hij toch toe dat het klonk alsof de oude meesters het ook daadwerkelijk zo hadden bedoeld.¹⁵

Net als op het eerste concert met het Remonstrantsch Zangkoor in Amsterdam, had De Lange een tactisch toetje voor het eind ingestudeerd. Geen romantische pianowerkjes dit keer, maar een overdonderende uitvoering van het Oostenrijks volkslied als dank voor het geduldige luisteren naar buitenlandse muziek. De zaal zat bomvol en het publiek had gelukkig al een daverend applaus gegeven. De zaal zat bomvol. Maar na het Oostenrijks volkslied kende het enthousiasme van het Weense publiek 'geen grenzen', zoals de musicoloog Eduard Reeser het treffend omschrijft in het gedenkboek 1868-1943 van de vereniging.

Op het Frederiksplein in Amsterdam, een plek die nu volledig wordt gedomineerd door de kille architectuur van de Nederlandsche Bank, stond vroeger een gebouw van grote allure: het voor een groot deel uit glas opgetrokken Paleis voor Volksvlucht, gebouwd in 1866 op initiatief van de joodse arts Dr. Samuel Sarphati, aan wie Amsterdam behalve de Sarphatistraat ook het majestueuze Amstel Hotel te danken heeft. Het was daar dat De Lange's a capella koor zijn tournee afsloot met een laatste concert. De voorzitter van de vereniging trakteerde de musici op een hartelijke toespraak en huldigde koorleden en dirigent met een herinneringsmedaille.

De lange weg naar de medaille

Daniël de Lange was een zoon van de Rotterdamse beiaardier en organist Samuel de Lange senior (1811-1884). Van zijn vader kreeg hij piano- en orgelles. De cellolessen van de heer Simon Ganz (1787-1861) maakten zijn muzikale vorming compleet. Zijn liefde voor koormuziek manifesteerde zich

13 Reeser, *De Vereniging voor Nederlandsche Muziekgeschiedenis*, 33.

14 Ibidem, 33.

15 Ibidem, 34.

vroeg. Al op elfjarige leeftijd componeerde Daniël een werk voor koor en solisten op tekst van Psalm 137, waar hij bovendien zelf een uitvoering van leidde. Aan de Rotterdamse muziekschool van de *Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst* kreeg hij harmonie- en compositielessen van Johannes Franciscus Dupont (1822-1875) en Johannes Verhulst (1816-1891). In 1855 vervolgde hij zijn muziekstudie aan het conservatorium van Brussel, waar Bertold Damcke (1812-1875) zijn leraar was in harmonie en contrapunt.

Volgens de Nederlandse componist Sem Dresden had De Lange's natuur niets 'van den Duitschen leraar', maar toonde hij overeenkomst met 'den Franschen professor' en 'ook in zijn uiterlijk was iets Fransch'.¹⁶ Dat is te verklaren. In 1865, toen De Langes Brusselse leraar Bertold Damcke verhuisd was naar Parijs, besloot Daniël daar zijn studie te vervolgen. De Lange had inmiddels een turbulente tijd achter de rug. Met zijn broer, de pianist Samuel junior (1840-1911), had hij vanuit Wenen concertreizen gemaakt door Polen en de Balkan. In Lemberg, het huidige Lwów in Polen, hadden de broers drie jaar les gegeven aan de plaatselijke muziekschool. Terug in Rotterdam volgde Daniël in 1863 zijn overleden celloleraar Simon Ganz op, maar het lot besliste uiteindelijk beter.

In Parijs werd De Lange op vierentwintigjarige leeftijd door Damcke in contact gebracht met grote componisten van het Parijse muziekleven als Berlioz, Massenet, Lalo en Bizet. De Lange vond er werk als organist, als dirigent van een mannenkoor en als privédocent compositie. De predikant van de Protestantse Gemeente waar De Lange organist van was hield er vrijzinnige opvattingen op na en stichtte een eigen gemeente in de Chassée Montrouge. Daniël volgde hem en leidde er ondermeer uitvoeringen van Händels *Messiah*. Van het oratorium *Die Israeliten in der Wüste* van Carl Philipp Emanuel Bach, vertaalde hij zelf de tekst in het Frans om zijn koorleden moeizaam geworstel met de Duitse taal te besparen.

In zijn Parijse tijd componeerde De Lange grote werken als zijn *Requiem*, de *Symphonie* en *ut mineur op. 4*, die is opgedragen 'à mon ami Edouard Lalo'¹⁷ en toneelmuziek voor *Hernani* van de Franse schrijver Victor Hugo.¹⁸ Dankzij de vrijzinnige gemeente in de Chassée Montrouge kwam De Lange bovendien los van de starre leer van het orthodoxe protestantisme. Later ontwikkelde hij een bijzondere belangstelling voor de theosofie.

16 S. Dresden, *Het Muziekleven in Nederland sinds 1880* (Amsterdam 1923) 31-32.

17 D. van Heuvel en R. Rakier, *Symphonie en ut mineur op. 4* (Arnhem 1995), titelpagina en afbeelding 1 van band 1.

18 J.H. Gottmer, *Het Honderd Componisten Boek* (Bloemendaal 1997) 214.

Huwelijk en thuiskomst

In 1869 trouwde De Lange met de Rotterdamse Alida Maria Wilhelmina van Oordt. Tijdens een vakantie in Rotterdam in 1870 brak de Frans-Duitse oorlog uit en besloot hij in Nederland te blijven. Dit keer vond hij een betrekking als celloleraar aan de muziekschool van Amsterdam. Van de nood in Nederland te moeten blijven, maakte De Lange een deugd door zich met verve in te zetten voor de verbetering van het Nederlandse muziekonderwijs. Zijn eigen ambities op compositiegebied moesten daarvoor deels wijken.

De componist De Lange miste het zelfvertrouwen van de dirigent. 'Hij bezat de noodige mate van zelfcritiek, twijfelde meer dan anderen, en noemde zich zelf eens tegenover eene dame, van wie hij in zijn laatste levensjaren kinderversjes had gecomponeerd, een 'eigenaardig soort componist', schrijft Sem Dresden.¹⁹

Dresden uit zijn teleurstelling over het feit dat ondanks de inspanningen van De Lange de muziek van de polyfonisten uit de Renaissance rond 1920 een marginale plaats innam in het Nederlandse muziekleven. Inderdaad genoot de muziek van Duitse componisten als Wagner en Strauss een grotere populariteit, en volgens Dresden lag dat aan het feit dat Nederland door de grote invloed van het Duitse muziekleven was 'vastgeroest in een physionomie-loozen, duffen stijl'. Dresden achtte de 'onopgesmukte schoonheid' van de muziek uit de Latijnse landen verheven boven de 'valsche gevoeligheid' van de Duitse Romantiek.²⁰ Zijn uitspraken zijn typerend voor de toenemende anti-Duitse gevoelens in het Nederlandse muziekleven van de eerste helft van de twintigste eeuw.

Een Requiem in een kist²¹

Dresden kan postuum klagen wat hij wil, maar het was de Duitse dirigent Uwe Gronostay die pleitte voor uitvoering van De Lange's volkomen vergeten *Requiem* uit 1868. De onvermoeibare speurder naar Nederlandse muziek Willem Noske (1918-1995)²² had het werk in 1972 bij toeval aangetroffen na opening van een oude kist met het opschrift 'incomplete partijen'. Noske liet het werk aan verschillende Nederlandse dirigenten zien, maar zonder resultaat. Tot Uwe Gronostay de noten in handen kreeg: 'Prachtige muziek! Zoiets bestaat er in de hele wereldliteratuur niet'.²³ De Duitse dirigent Uwe Gronostay was

19 Ibidem, 33.

20 Ibidem, 30.

21 Het Requiem van Daniël de Lange is verschenen op de cd Requiem (NM 92039). Deze cd kreeg zowel een Edison als de Franse onderscheiding 'Diapason d'Or'.

22 Willem Noske was violist en bevlogen speurder naar Nederlandse muziek.

23 G. Maassen en G. van Dungen, *Een wonder van klank. Het Nederlands Kamerkoor 1937-1997* (Zutphen 1997) 172.

destijds artistiek leider van het Nederlands Kamerkoor.²⁴ Nadat op basis van het manuscript uit de kist door enkele musicologen een gebruiksklare partituur met partijen was gemaakt, zocht Gronostay een geschikt moment om het uit te voeren. Dat kwam. Het Parijse Musée d'Orsay organiseerde in 1993 een concertserie die aansloot bij haar collectie negentiende-eeuwse kunst. Genodigden werd gevraagd een werk uit eigen land mee te nemen uit de tweede helft van de negentiende eeuw. Op 27 mei 1993 vond zo alsnog de première plaats van dit requiem, dat buiten het brein van De Lange hoogstwaarschijnlijk nog nooit had geklonken. Het is een mooie speling van het lot, dat De Lange's *Requiem* op het repertoire werd genomen door het Nederlands Kamerkoor en nog mooier dat de première plaats vond in De Langes geliefde Parijs, de stad waaraan hij zoveel muzikale inspiratie te danken had.

Coda

Daniël de Lange was een pionier op het gebied van de a capella koormuziek in Nederland. Met het hoge niveau van zijn uitvoeringen door professionele zangers was hij zijn tijd ver vooruit. Zijn *Requiem* wordt door de musicoloog René Rakier nu een monument in de a capella koormuziek van de negentiende eeuw genoemd.²⁵ Toch bleef uitgerekend dit werk op de planken liggen, terwijl het truttige Nederlandse Volksliederen-boek dat De Lange samenstelde met jonkheer van Riemsdijk en Dr. Kalff jarenlang bij menig gezin in de huiskamer stond.²⁶ Die padvinderachtige bundel bulkt van liederen als: 'Holland met je ma-hal-su-hu wei, Holland met je paa-haar-suhu hei! Met je vlakten van fluweel, Ho-ho-la-hand is één land-ju-weeeel!'

Hoe konden dergelijke domme deunen het winnen van het prachtige *Requiem*! Daniël de Lange was te bescheiden. Met zijn koren zeilde hij behendig tegen de tijdgeest in, maar als componist liet hij zich omver blazen door het orkestrale geweld van de laat-romantische muziek. Was hij in Parijs gebleven dan had hij misschien een groter oeuvre nagelaten. Maar het Nederlandse muzikleven had een van haar drijvende krachten moeten missen.

In 1910 overleed De Lange's eerste vrouw. Een jaar later hertrouwde hij met de zangeres Anna Maria Gouda. Met haar vierde hij zijn zeventigste verjaardag in Morley's Hotel op Trafalgar Square in Londen, de stad waar hij ooit zijn eerste internationale succes boekte. De *Vereeniging voor Noord-Nederlandse Muziekgeschiedenis* sprak in een verjaardagsbrief haar verlangen uit naar verdere samenwerking:

24 Uwe Gronostay is artistiek leider van het Nederlands Kamerkoor geweest van 1988 tot 1997.

25 Toelichting door René Rakier in het cd-boekje bij de cd *Requiem* (NM 92039) pagina 4.

26 D. de Lange, J.C.M. van Riemsdijk en G.Kalff ed., *134 liederen voor zang en klavier* (Amsterdam 1896). In 1919 verscheen de elfde herziene druk.

wij hopen, U, den grijsaard met het jonge hart en de onverzwakte kracht, nog jarenlang in ons midden te mogen zien en met U te mogen samenwerken bij het opsporen en bewaren der monumenten van een roemrijk verleden op het gebied der toonkunst.²⁷

Maar De Lange hield de Hollandse kneuterigheid definitief voor gezien. Met zijn Anna scheepste hij zich in op een oceaanstomer voor een wereldreis. Rond de winter van 1912-1913 verbleven zij een half jaar in het zonnige Californië, op Point Loma, destijds het wereldcentrum van de theosofen, nabij San Diego. De theosofie boeide De Lange in hoge mate en in het voorjaar van 1914 besloot hij naar het paradijselijke Point Loma te emigreren. Hij kreeg er een professoraat aan het Isis Conservatory of Music van de International Theosophical Headquarters. De Lange overleed op Point Loma op 31 januari 1918.

Daniël de Lange in 1912.

27 Van Heuvel en Rakier, *Symphonie en ut mineur op.4 I*, 10.

(advertentie)

De Keyzer

Turftorenstraat 4
9712 BP Groningen
Tel. (050) 3129194

*Ook zaal verhuur op
niveau !*

SUPPLEMENT